

Arü İlahiyat Araştırmaları Dergisi

Aru Journal of Theological Studies

Haziran/June/15/2024

Şâfiî Mezhebinin Ribânın Söz Konusu Olduğu Mallara Dair Yaklaşımları

The Shafi'i School's Approach To Goods Involving Riba

Tamer Zourob

Doktora Öğrencisi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İslam İktisadı ve Finansı,
İstanbul/Türkiye

Ph.D Student, Istanbul University, Social Sciences Institute, Islamic Economics and Finance,
İstanbul/Türkiye

e-mail: tamerzourob.2017@gmail.com ORCID: 0000-0003-2315-7492

Makale Bilgisi | Article Information

Makalenin Türü | Article Type: Araştırma Makalesi | Research Article

Geliş Tarihi | Received Date: 15.04.2024

Kabul Tarihi | Accepted Date: 21.05.2024

Yayın Tarihi | Published Date: 15.06.2024

Yayın Sezonu | Pub. Date Season: Haziran/June

İntihal:

Bu makale en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi.

Telif Hakkı:

Yazarlar, dergide yayınlanan çalışmaların telif hakkına sahiptirler ve çalışmalarını Creative Commons Atıf-Gayri Ticari 4.0

Uluslararası Lisans (CC BY NC) kapsamında yayımlanmaktadır.

Etik Beyanı:

Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

Web Adresi:

aruilahiyatarastirmalaridergisi.com

Şâfiî Mezhebinin Ribânın Söz Konusu Olduğu Mallara Dair Yaklaşımları

Öz

Ribâ yoluyla mal edinme İslam'da bâtil yollardan birisi kabul edilmiş ve yasaklanmıştır. Bu durum âyetlerde ve hadislerde açıkça belirtilmiştir. Fakat hangi mallarda ribânın gerçekleşeceği meselesi fıkıhta tartışma konusudur. Bu konuda görüş bildiren mezheplerden birisi Şâfiî mezhebidir.

Ribeve malları ele alan hadislerde buğday, arpa, hurma ve tuz olmak üzere dört farklı gıda maddesi, altın ve gümüş olmak üzere iki maden zikredilmiştir. Şâfiîlere göre buğday, arpa, hurma ve tuzda ribânın illeti gıda maddesi olmaktır. Bu görüş İmam Şâfiî'nin yeni görüşü ve dolayısıyla Şâfiî mezhebinin genel görüşüdür. İmam Şâfiî'nin eski görüşüne göre bu dört gıda maddesinde ribânın illeti ölçek ve tartıyla işlem gören gıda maddesi olmaktır. Altın ve gümüş ise ribânın illeti para olma özelliğine sahip olmaktır. Onlara göre bu illet sadece bu iki madende bulunur. Oysa insanlar bu iki maden dışındaki şeyleri de para olarak kullanmışlardır. Şâfiî mezhebi içerisinde bu duruma dikkat çeken ve dolayısıyla bu illetin altın ve gümüşle sınırlı olmadığına dair zayıf bir görüş de bulunmaktadır.

Mallar arasında kalite farkının olduğuna dikkat çeken Şâfiîler ribevi mallarda bunu dikkate almazlar. Bunun temel sebebin mallar arasındaki kalite farkının net olarak belirlenememiş olmasından kaynaklı olduğu, günümüzde bu farkın net bir şekilde ortaya konulabilmesinden dolayı bu görüşün günümüz şartları çerçevesinde yeniden değerlendirilmesi gerektiği söylenebilir.

Anahtar Kelimeler: İslam Hukuku, Şâfiî Mezhebi, Riba, Mal, illet.

The Shafi'i School's Approach To Goods Involving Riba

Abstract

The Shafi'i school of Islamic jurisprudence has a nuanced understanding of riba, the prohibition of usury. While traditionally, riba was restricted to four specific foodstuffs: wheat, barley, dates, and salt, there's a growing consensus that the definition should encompass emerging forms of wealth.

The traditional view stems from the fungibility and measurability of these foodstuffs, making them suitable for riba's exploitative practices. However, the evolving economic landscape demands a broader interpretation.

Proponents of a more flexible approach argue that riba's underlying principle extends to any form of unjust enrichment, regardless of the commodity involved. They point to the historical use of various forms of currency, suggesting that riba's definition should adapt to changing economic realities.

This perspective aligns with the dynamic nature of Islamic law, which emphasizes the pursuit of justice and equity in all spheres of life. As financial instruments and commodities evolve, the Shafi'i school's understanding of riba should similarly adapt to ensure that Islamic principles remain relevant and applicable.

In essence, the debate within the Shafi'i school reflects the ongoing effort to reconcile Islamic law with contemporary economic realities, ensuring that riba's prohibition continues to safeguard individuals from exploitation and promote a just financial system.

Keywords: Islamic Law, Shafi'i Sect, Riba, Property, Illegal.

Giriş

İnsan fitratı gereği her zaman daha fazla mala sahip olma yollarını aramıştır. Mal edinme yolları kimi zaman kumar, rüşvet, gasp, ribâ gibi topluma zarar veren gayrimeşru yollar olurken kim zaman da ticaret, miras gibi meşru yollar olabilir. Mal edinmek amacıyla en çok takip edilen gayrimeşru yollardan birisi ribâdır.

Ribâ emek harcamadan kolay yoldan mal kazanılmasını sağlayan ve insanın sömürülmesine dayalı bir sistemdir. Bu sebeple ribâ ve ribâyâ konu olan mal meseleleri fıkhîta önemle üzerinde durulan meseleler arasında yer almaktadır. Klasik fıkhî kaynaklarına baktığımızda ribânın tanımı, çeşitleri ve ribâyâ konu olan malların taşınması gereken özelliklere dair pek çok farklı görüşlere rastlamaktayız. Ancak biz bu çalışmamızda Şâfiî mezhebinin ribâyâ konu mallar hususundaki genel görüşlerini onların ileri sürdükleri deliller çerçevesinde ele almaya çalışacağız.

Şâfiî mezhebinin ribâyâ konu olan mallar hususundaki görüşlerinin en iyi şekilde tespit edilebilmesi için onların öncelikle mal ve ribânın tanımı konusundaki görüşlerine yer verilmesi son derece önemlidir. Ribâ ve mal kavramları ele alınırken bu kavramların hem sözlükteki anlamlarına hem de Şâfiî mezhebinin görüşleri çerçevesinde terim anlamlarına yer verilecektir. Daha sonra da sırasıyla ribânın haramlığını ele alan âyetlere, Şâfiî mezhebinin görüşleri çerçevesinde; ribânın çeşitlerine, ribâyâ konu olan malların tespit edilmesindeki delillere ve ribâyâ konu olan malların değiştirilmesi esnasında ileri sürülen şartlara değinilecektir.

1. Mal Kavramı

Mal sözlükte; “insanın mâlik olduğu şey”¹, “insanı varlıklı yapan şey”² anlamlarına gelir. Göçebe toplumlarda ise mal denilince çoğunlukla hayvanlar anlaşmıştır.³ Mal kelimesinin çoğulu emvâldir (اموال).

Şâfiîlere göre terim olarak mal; “kendisinden faydalanılan şey”⁴, “kendisine değer biçilen ve telef olması durumunda tazmini gereken şey”⁵ anlamlarına gelir. Bu özellikleri taşıyan şeyler de şeriatın kendisinden faydalanmasını mübâh kıldığı şeylerdir. Bu sebeple

¹ Muhammed b. Mükerrrem b. Ali Cemâleddin İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab* (Beyrut: Dârus-Sadr, 1414), 11/635.

² Halil b. Ahmed el-Ferâhidî, *Kitâbü'l-Ayn* (Beyrut: Müessesetü'l-A'lemi li'l-Matbuat, 1431), 8/344.

³ İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, 11/636.

⁴ Muhammed b. 'Abdullâh b. Bahâdır ez-Zerkeşî, *el-Mensûr fi'l-Kavâ'idü'l-Fıkhîyye* (b.y.: Vizâratu'l-'Evkâfi'l-Kuveytiyye, 1405/1985), 3/222.

⁵ Abdurrahman b. Ebî Bekr Suyûtî, *el-Eşbâh ve'n-Nezâir fi Kavâidi ve Furu'i Fıkhî's-Şâfi'iyye* (b.y.: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1983), 327.

onlara göre böcekler⁶, meyte⁷, içki⁸ gibi şeriatın kendisinden faydalanılmasını haram kıldığı şeyler mal kapsamına girmez.

Tüm bunlardan hareketle Şâfiîlere göre bir şeyin mal olabilmesi için o şeyde; “şeriatın kendisinden faydalanılabilmesine izin vermesi” ve “maddi bir değere sahip olması” şartlarının aradıklarını ve onların ribâyâ konu olan mallarda da aynı şartları aramaları gerektiği söylenebilir.

2. Ribâ Kavramı

Türkçede “faiz” olarak ifade edilen ribâ kelimesi sözlükte; “artma, kabarma, fazlalaşma, çoğalma” anlamlarına gelir.⁹

Ribâ kelimesi sözlük anlamıyla Kur’ân-ı Kerîm’de; yağın yağmurun etkisiyle canlanan toprağın kabarması anlamında rabâ: ربي (kabardı)¹⁰; bir toplumun diğer toplumdan sayı bakımından ya da mal bakımından daha üstün olması anlamında erbâ: أربي (daha fazla, daha üstün, daha kuvvetli)¹¹; tepenin düz araziye göre daha yüksek olması sebebiyle “rabve: ربة (tepe)”¹²; yağın yağmurun etkisiyle derelerin dolup akması neticesinde o akışın üzerindeki köpüğün artması anlamında râbiya: رابيا (gittikçe artan)¹³ şeklinde farklı kalıplarda yer almaktadır.

Ribâ Şâfiî fukahâsı tarafından terim olarak; “sözleşme esnasında ya da ödenecek olan bedellerden birisinin yahut her iki bedelin ertelenmesi durumunda şer’î ölçülerce denk kabul edilmeyen özel bir bedel üzerine yapılan akit”¹⁴ şeklinde ifade edilmiştir.

Ribânın zikredilen terim anlamına baktığımızda Şâfiîlerin ribânın tanımını yaparken ribânın hem fazlalık olma yönüne hem de akit olma yönüne dikkat çektiklerini söyleyebiliriz.

⁶ Zerkeşî, *el-Meşûr fi'l-Kavâ'idî'l-Fıkhîyye*, 3/222.

⁷ Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Şeref b. Nuri Nevevî, *el-Mecmû' Şerhi'l-Mühezzeb li'ş-Şîrâzî* (Dârü'l-Fikr, ts.), 9/228.

⁸ Nevevî, *el-Mecmû' Şerhi'l-Mühezzeb li'ş-Şîrâzî*, 2/564.

⁹ İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, 14/304-306; Ebü'l-Abbâs Ahmed b. Muhammed b. Ali el-Hamevî Feyyûmî, *el-Misbâhü'l-Münîr* (Beyrut: el-Mektebetü'l-İlmiyye, 1431), 1/217.

¹⁰ Fussilet 41/39.

¹¹ en-Nahl 16/92.

¹² el-Bakara 2/265; el-Mü'minûn 23/50.

¹³ er-Ra'd 13/17; el-Hâkka 69/10.

¹⁴ Ahmed İbn Hacer el-Heytemî, *Tuhfetü'l-Muhtâc fi Şerhi'l-Minhâc* (Mısır: el-Mektebetü't-Ticâretü'l-Kübra, 1983), 4/272; Şems ed-Dîn Muhammed b. Ahmed eş-Şâfi'î el-Haţib eş-Şîrbînî, *Muğni'l-Muhtâc ilâ Ma'rifeti Me'ânî Elfâzi'l-Minhâc* (b.y.: Dârü'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1415/1994), 2/363; Muhammed b. Ebi'l-Abbâs Ahmed b. Hamza Şemsuddîn er-Remlî, *Nihâyetü'l-Muhtâc ilâ Şerhi'l-Minhâc* (Beyrut: Dârü'l-Fikr, 1404/1984), 3/424; Ahmed b. Ahmed b. Selâme Kalyûbî, *Hâşiye ala Şerhi'l-Minhâci't-Tâlibîn* (Beyrut: Dârü'l-Fikr, 1995), 2/208.

3. Kur'ân-ı Kerîm'de Ribânın Haramlığı

Kur'ân-ı Kerîm'de ribânın haramlığı dört farklı sûrede sekiz yerde zikredilmiştir. Yasağın ele alındığı ilk âyet Rûm sûresinde yer almaktadır. Bu âyet şöyledir;

وَمَا آتَيْتُمْ مِّن رَّبًّا لِّيَرْبُوا فِي أَمْوَالِ النَّاسِ فَلَا يَرْبُوا عِنْدَ اللَّهِ وَمَا آتَيْتُمْ مِّن زَكَاةٍ تُرِيدُونَ وَجْهَ اللَّهِ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الْمُضَعِفُونَ.

“İnsanların malları içerisinde artması için ribâ olarak verdiğiniz şeyler Allah'ın katında asla artmaz. Ancak Allah'ın rızasını arzu ederek verdiğiniz zekât böyle değildir. İşte o kimseler (sevaplarını ve kazançlarını) kat kat artıran kimselerdir.”¹⁵

Âyette daha fazla mal kazanmak amacıyla ribâyaya verilen malların Allah katında artmadığı, aksine ribâ eyleminin kazancı bereketsiz kıldığı, asıl kazancın ve bereketin Allah'ın rızası gözetilerek zekât olarak verilen mal ile sağlanacağı vurgulanmaktadır. Böylece Allah bir yandan ribânın kötü sonuçlara sebebiyet verdiğini söylerken bir yandan da Müslümanları zekât vermeye teşvik eder.

Ribânın haramlığının zikredildiği diğer bir âyet şöyledir:

وَأَخَذَهُمُ الرِّبَا وَقَدْ نُهُوا عَنْهُ وَأَكْلِهِمْ أَمْوَالِ النَّاسِ بِالْبَاطِلِ وَأَعْتَدْنَا لِلْكَافِرِينَ مِنْهُمْ عَذَابًا أَلِيمًا.

“Yasaklanmalarına rağmen ribâ almaları ve bâtil yollarla insanların mallarını yemelerinden ötürü onların (Yahudilerin) küfre sapanlarına acı verici bir azap hazırladık.”¹⁶

Âyette ribâ yoluyla elde edilen fazla malın bâtil yol ile elde edilmiş bir mal olduğu ve bunun da haram kılındığı bu işi yapan Yahudilerin başlarına gelen durum üzerinden anlatılmış ve Müslümanların da benzer duruma düşmemeleri konusunda bir uyarıda bulunulmuştur. Dolayısıyla Müslümanlardan da her kim ribâ yoluyla mal kazanma yöntemini seçerse aynı bu işi yapan Yahudiler gibi ahirette azap görecektir.

Kur'ân-ı Kerîm'de ribânın haramlığı ribânın yapısında bulunan kat kat artma özelliğinin öne çıkarılmasıyla da belirtilmiştir. Bu âyet şöyledir;

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَأْكُلُوا الرِّبَا أَضْعَافًا مُّضَاعَفَةً وَاتَّقُوا اللَّهَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ.

“Ey iman edenler! Ribâyı kat kat arttırılmış olarak yemeyin. Allah'tan sakının ki kurtuluşa eresiniz.”¹⁷

Âyette “أَضْعَافًا مُّضَاعَفَةً” ifadesi ile ribâyaya konu olan malların kat kat artma özelliğine dikkat çekilmiştir. Çünkü malını ribâ ile bir başkasına veren kişi herhangi bir

¹⁵ er-Rûm 30/39.

¹⁶ en-Nisâ 4/161.

¹⁷ Âl-i İmrân 3/130.

emek sarf etmeden malını artırmış bir şekilde geri alır. Ribâ ile de amaçlanan şey budur. Oysa kat kat olan bu fazlalık âyette belirtildiği üzere Allah tarafından haram kılınmıştır.

Ribânın haramlığını ifade eden diğer âyetler de şu şekildedir:

الَّذِينَ يَأْكُلُونَ الرِّبَا لَا يَقُومُونَ إِلَّا كَمَا يَقُومُ الَّذِي يَخْبِطُهُ الشَّيْطَانُ مِنَ الْمَسِّ ذَلِكَ بِأَنَّهُمْ قَالُوا إِنَّمَا الْبَيْعُ مِثْلُ الرِّبَا وَأَحَلَّ اللَّهُ الْبَيْعَ وَحَرَّمَ الرِّبَا فَمَنْ جَاءَهُ مَوْعِظَةٌ مِنْ رَبِّهِ فَانْتَهَى فَلَهُ مَا سَلَفَ وَأَمْرُهُ إِلَى اللَّهِ وَمَنْ عَادَ فَأُولَئِكَ أَصْحَابُ النَّارِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ. يَمْحَقُ اللَّهُ الرِّبَا وَيُرْبِي الصَّدَقَاتِ وَاللَّهُ لَا يُحِبُّ كُلَّ كَفَّارٍ أَثِيمٍ.

“Faiz yiyenler, (kabirlerinden) şeytanın çarptığı kimsenin kalktığı gibi kalkarlar. Bu durum onların, “alışveriş de faiz gibidir” demelerinden dolayıdır. Oysa Allah alışverişi helal, faizi haram kılmıştır. Her kime Rabb'inden bir öğüt ulaşır da faizcilikten geri durursa, geçmişte olan şeyler kendisinindir. Onun işi Allah'a aittir. Kim faizciliğe devam ederse, işte onlar cehennemliktir. Onlar orada temelli kalacaklardır. Allah faizi tüketir, sadakaları da bereketlendirir. Allah küfürde ve günahta ısrar eden kimseyi sevmez.”¹⁸

Âyette ribâ alım-satım akdi ile kıyaslanmış, alım-satımın helal ribânın ise haram kılındığı belirtilmiştir. Ribânın alım-satım akdi ile kıyaslanmasının sebebi insanların ribâ işlemini alım satım işlemine benzetmelerinden kaynaklanmaktadır. Oysaki alım satım işlemi farklı malların değiştirilmesi işlemiyken¹⁹ ribâ aynı cins malların değiştirilmesi işlemidir.²⁰ Alım-satım işlemine konu olan mallar hem misli hem de kıyemî mallar olurken ribâ sadece misli mallarda gündeme gelir.²¹ İşte bu noktalar alım satım ve ribâ işlemlerinin hem işlem bakımından hem de bu işlemlere konu olan mal bakımından birbirinden farklı olduğunu gösterir. Bu iki işlemin de bu açılardan değerlendirilmesi gerekir.

Ribânın haramlığı ile ilgili diğer âyetler aynı sûrenin şu âyetlerinde yer almaktadır:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَذَرُوا مَا بَقِيَ مِنَ الرِّبَا إِن كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ. فَإِن لَّمْ تَفْعَلُوا فَأْذَنُوا بِحَرْبٍ مِّنَ اللَّهِ وَرَسُولِهِ وَإِن تُبْتُمْ فَلَكُمْ رُءُوسُ أَمْوَالِكُمْ لَا تَظْلِمُونَ وَلَا تُظْلَمُونَ.

“Ey inanlar! Allah'tan korkun ve gerçekten iman etmiş kimselerden iseniz ribâdan geriye kalanı bırakın. Şayet bunu yapmazsanız Allah ve Resul'üne savaş açtığınızı bilin. Ancak tevbe eden kimselersen olursanız ana mallarınız size aittir. Böylece hem haksızlık etmiş olmazsınız hem de haksızlığa maruz kalmış kimselerden olmazsınız.”²²

¹⁸ el-Bakara 2/275-276.

¹⁹ Refik Yunus Mısıri, *Masrifü't-Tenmiyeti'l-İslâmi* (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1981), 81.

²⁰ Hañib eñ-Şirbînî, *Muğni'l-Muhtâc ilâ Ma'rifeti Me'âni Elfâzi'l-Minhâc*, c. 2/372.

²¹ İbn Hacer el-Heytemî, *Tuhfetü'l-Muhtâc fi Şerhi'l-Minhâc*, 4/281; Hañib eñ-Şirbînî, *Muğni'l-Muhtâc ilâ Ma'rifeti Me'âni Elfâzi'l-Minhâc*, 2/372.

²² el-Bakara 2/278-279.

Yukarıda zikredilen âyetlerde ribânın karz ile kıyaslandığını, karz-ı hasenin teşvik edildiğini, karz verilirken talep edilen fazlalığın ribâ olduğunu ve böyle bir eylemin de haram kılındığını görmekteyiz. Kur'ân-ı Kerîm'de haramlığı bildirilen ribâ da karz eyleminden elde edilen fazlalıktır.

4. Şâfiî Mezhebine Göre Ribânın Çeşitleri

Şâfiî mezhebine göre ribâ üç çeşittir. Bunlar şu şekildedir;

1. Ribe'l-fazl (ربا الفضل); ribâ illetinin söz konusu olduğu aynı cins malların birbiri ile değişimi sırasında birinin diğerinden fazla olmasıyla meydana gelen ribâdır.²³ Bu sebeple altının altın karşılığında ya da yeni buğdayın önceki yıllardan kalan buğdayla fazla miktarda değiştirilmesi durumunda ribe'l-fazl gündeme gelir.²⁴

2. Ribe'l-yed (ربا اليد); ribâ illetinin söz konusu olduğu malların mübadelesi esnasında taraflardan birinin malı teslim alıp diğer tarafa malı teslim etmeden ayrılması ile meydana gelen ribâdır.²⁵

İmâm Şâfiî de (ö. 204/820); “buğdayın misli misline ve elden ele olduğu müddetçe satılmasında sakınca olmadığını ve tarafların malları birbirine teslim etmedikçe akit yapılan yerden ayrılamayacaklarını, eğer ayrılırlarsa altın karşılığında altının değiştirilmesi işlemi olduğu gibi yapılan bu satışın fâsit olduğunu söyleyerek ribe'l-yede dikkat çeker.²⁶

3. Ribe'n-nesâ (ربا النسا); ribevi bir malın daha sonra teslim edilmesi şartıyla bir başka ribevi mal ile mübadele edilmesine denir.²⁷

5. Şâfiî Mezhebine Göre Ribâyâ Konu Olan Mallarda Aranılan İlet

Şâfiî mezhebinin ribâyâ konu olan malları tespit ederken kullandıkları temel hadislerden birisi Ubâde b. Sâmit (r.a.) (ö. 34/654) tarafından rivâyet edilen şu hadistir:

الدَّهَبُ بِالذَّهَبِ، وَالْفِضَّةُ بِالْفِضَّةِ، وَالْبُرُّ بِالْبُرِّ، وَالشَّعِيرُ بِالشَّعِيرِ، وَالنَّمْرُ بِالنَّمْرِ، وَالْمَلْحُ بِالْمَلْحِ، مَثَلًا بِمِثْلٍ، سِوَاءٍ بِسِوَاءٍ، يَدًا بِيَدٍ، فَإِذَا اخْتَلَفَتْ هَذِهِ الْأَصْنَافُ، فَبِيعُوا كَيْفَ شِئْتُمْ، إِذَا كَانَ يَدًا بِيَدٍ.

“Altın karşılığında altın, gümüş karşılığında gümüş, buğday karşılığında buğday, arpa karşılığında arpa, hurma karşılığında hurma, tuz karşılığında tuz misli misline

²³ Hañib eñ-Şirbînî, *Muğni'l-Muhtâc ilâ Ma'rifeti Me'âni Elfâzi'l-Minhâc*, 3/363; Süleyman b. Muhammed b. Ömer Büceyrimî, *Tuhfetü'l-Habîb ala Şerhi'l-Hatîb* (b.y.: Dârü'l-Fikr, 1995), 3/18.

²⁴ Muhammed b. İdris b. Abbas eñ-Şâfiî, *Kitâbü'l-Ümm* (Beyrut: Dârü'l-Marife, 1990), 3/21.

²⁵ Muhammed b. Musa b. İsa Ali Ebu'l-Bekâ ed-Demîrî, *en-Necmü'l-Vehhac fi Şerhi'l-Minhâc* (Cidde: Dârü'l-Minhâc, 2004), 4/57; Hañib eñ-Şirbînî, *Muğni'l-Muhtâc ilâ Ma'rifeti Me'âni Elfâzi'l-Minhâc*, 2/363.

²⁶ eñ-Şâfiî, *Kitâbü'l-Ümm*, 3/21.

²⁷ Hañib eñ-Şirbînî, *Muğni'l-Muhtâc ilâ Ma'rifeti Me'âni Elfâzi'l-Minhâc*, 2/363.

dengi dengine ve peşin olur. Bu vasıflar farklı olursa peşin olmak şartıyla dilediğiniz gibi satın”²⁸

Şâfiî mezhebinin ribâyâ konu olan malları tespit ederken delil olarak ileri sürdükleri bir diğer rivâyet de şöyledir;

الدَّهْبُ بِالْوَرَقِ رَبًّا، إِلَّا هَاءَ وَهَاءَ، وَالْبُرُّ بِالْبُرِّ رَبًّا، إِلَّا هَاءَ وَهَاءَ، وَالتَّمْرُ بِالتَّمْرِ رَبًّا، إِلَّا هَاءَ وَهَاءَ، وَالشَّعِيرُ بِالشَّعِيرِ رَبًّا، إِلَّا هَاءَ وَهَاءَ.

“Altını gümüşle değiştirmek ribâdır. Ancak her ikisi peşin olursa ribâ olmaz. Buğdayı buğdayla değiştirmek ribâdır. Ancak her ikisi peşin olursa ribâ olmaz. Hurmayı hurmayla değiştirmek ribâdır. Ancak her ikisi peşin olursa ribâ olmaz. Arpayı arpayla değiştirmek ribâdır. Ancak her ikisi peşin olursa ribâ olmaz.”²⁹

Şâfiî mezhebi yukarıda zikredilen rivâyetlerden hareketle altın ve gümüş madenlerinde ribânın illetini semeniyet olarak belirlemiştir. Buğday, arpa, hurma ve tuzda ise ribânın illeti konusunda Şâfiî mezhebinde biri eski görüş (mezheb-i kadim) diğeri yeni görüş (mezheb-i cedîd) olmak üzere iki farklı görüş bulunmaktadır. Şâfiîlerin eski görüşüne göre buğday, arpa, hurma ve tuzda ribânın illeti ölçek (keyl) ve tartı (vezn) ile işlem gören gıda maddesi (طعم) olmaktır. Buna göre nar, armut, salatalık, karpuz gibi miktarı ölçek ve tartı ile değil de miktarı sayı ile belirlenen gıda maddelerinde ribâ söz konusu olmaz. Şâfiîlerin yeni görüşüne göre ise zikredilen dört gıda maddesinde ribânın illeti gıda maddesi (tu‘m) olmaktır.³⁰

Şimdi de bu illetlerin ayrıntıları üzerinde biraz duralım:

1.Tu‘m (طعم) illeti; Şâfiîlerin son görüşüne göre buğday, arpa, hurma ve tuzda ribânın illeti tu‘m olmaktır. Bu özelliğe sahip diğer mallarda da ribâ söz konusu olur.³¹ Şâfiî mezhebinin gıda maddelerinin ribâyâ konu mallardan olduklarına dair delil olarak ileri sürdükleri bir diğer rivâyet şöyledir:

Ma‘mer b. Abdullah’tan (r.a.) rivâyet edildiğine göre Allah Resulü şöyle buyurmuştur:

“الطَّعَامُ بِالطَّعَامِ مِثْلًا مِثْلًا”

“Taâm karşılığında taâm misli mislinedir.”³²

²⁸ Müslim b. el-Haccac Müslim, *Sahihi Müslim*. (Beyrut: Beyrut : Dâru İhyai’t-Türasi’l-Arabi, 1955), “Müsâkât”, 81 (1587); Süleymân b. el-Eş‘as b. İshâk es-Sicistânî Ebû Dâvûd, *Sünenü Ebî Dâvûd* (Delhi: el-Matbaaü’l-Ensâriyye, 1323), “Büyu”, 12 (3350).

²⁹ Müslim, “Büyu”, 79 (1586); Ebû Dâvûd, “Büyu”, 12 (3350).

³⁰ Şîrâzî, *el-Muhezzeb fi Fıkhî’l-İmâm eş-Şâfi’î*, 2/27-28; Nevevî, *el-Mecmû‘ Şerhi’l-Muhezzeb li’ş-Şîrâzî*, 9/396.

³¹ Şîrâzî, *el-Muhezzeb fi Fıkhî’l-İmâm eş-Şâfi’î*, 2/27-28; Nevevî, *el-Mecmû‘ Şerhi’l-Muhezzeb li’ş-Şîrâzî*, 9/396.

³² Müslim, “Müsâkât”, 93 (1592).

Şâfiî mezhebi yukarı zikredilen hadisten hareketle “gıda maddesi olmayı” ribânın illeti olarak kabul etmiştir. Hadiste zikredilen taâm (طعام) kelimesi “t-a-m: م – ع – ط” fiilin türemiş master bir kelimedir. Şâfiîlere göre zina eden ve hırsızlık yapan kişiye had cezası verilirken zina suçunun cezasındaki illetin zina yapılması, hırsızlık cezasının illetinin de hırsızlık yapılması örneklerinde olduğu gibi طعام kelimesinin hükmü de türemiş olduğu طَعَم fiiline taalluk eder ve dolayısıyla طَعَم fiili hükmün illeti olur. İşte Şâfiîler buradan hareketle insanların yiyebildiği ve içebildiği her şeyin ribâyâ konu olacağını söylemişlerdir.³³

Tu'm kelimesi insan yiyeceği olup hem hurma gibi kuruduğu zaman belli bir süre bozulmadan kalan ve biriktirilebilen hem de et ve süt gibi bekletilmesi ve biriktirilmesi mümkün olmayan gıda maddelerini kapsar. Miktarı ölçek ile belirlenen meyvelerin çoğu da aynı hurma gibidir. Tu'm kelimesi yenilebilen ve içilebilen ilaçları da kapsar. Çünkü ilaçların insana sağladığı fayda kimi zaman insanın yediği ve içtiği diğer gıda maddelerinden daha fazla olabilir. Dolayısıyla bu tür şeyler de ribâyâ konu olurlar. Hayvan yiyeceği, odun ve insanın yemediği her türlü bitki gibi şeyler ise tu'm kapsamına girmediklerinden bu tür şeylerde ribâ da söz konusu olmaz.³⁴

Şâfiîler taâm kelimesinin gıda maddesi anlamına geldiğine dair Kur'ân-ı Kerîm'den de birtakım deliller ileri sürmüşlerdir.³⁵ Bunlar şöyledir;

كُلُّ الطَّعَامِ كَانَ جَلًا لِّبَنِي إِسْرَائِيلَ إِلَّا مَا حَرَّمَ إِسْرَائِيلُ عَلَى نَفْسِهِ مِنْ قَبْلِ أَنْ تُنَزَّلَ التَّوْرَةُ ۚ فَمَنْ فَاتَّوْرَةً فَاتَّوْرَةً فَاتَّوْرَةً ۚ إِنَّ كُنْتُمْ صَادِقِينَ.

“Tevrat indirilmeden evvel İsrâil'in (Yakup'un) kendisine haram kıldığı şeyler dışında tüm yiyecekler (taâm) İsrâiloğulları'na helaldi. Onlara de ki: Eğer doğru sözlü kimselerdenseniz Tevrat'ı getirip okuyun.”³⁶

فَمَنْ شَرِبَ مِنْهُ فَلَيْسَ مِنِّي وَمَنْ لَمْ يَطْعَمْهُ فَإِنَّهُ مِنِّي.

“Kim ondan (nehirin suyu) içerse benden değildir. Kim de ondan (suda) tatmazsa işte o bendendir.”³⁷

Şâfiîlerin taâm kelimesinin gıda maddesi anlamına geldiğine dair ileri sürdükleri hadis ise³⁸ şöyledir:

³³ Şîrâzî, *el-Muhezzeb fî Fıkhî'l-İmâm eş-Şâfi'î*, 2/27; Nevevî, *el-Mecmû' Şerhi'l-Muhezzeb li'ş-Şîrâzî*, 9/395.

³⁴ eş-Şâfiî, *Kitâbü'l-Ümm*, 3/17.

³⁵ 'Alî b. Muhammed el-Başrî el-Mâverdî, *el-Hâvî'l-Kebîr fî Fıkhî Mezhebi'l-İmâmî'ş-Şâfi'î ve huve Şerhu Muhtaşari'l-Muznî*, thk. eş-Şeyh 'Alî Muhammed Me'ûd - eş-Şeyh 'Âdil Ahmed 'Abdulmevcûd (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1419-1999), 5/82; Şîrâzî, *el-Muhezzeb fî Fıkhî'l-İmâm eş-Şâfi'î*, 3/106; Nevevî, *el-Mecmû' Şerhi'l-Muhezzeb li'ş-Şîrâzî*, 9/394.

³⁶ Âl-i İmrân 3/93.

³⁷ el-Bakara 2/249.

³⁸ Mâverdî, *el-Hâvî'l-Kebîr fî Fıkhî Mezhebi'l-İmâmî'ş-Şâfi'î ve huve Şerhu Muhtaşari'l-Muznî*, 5/82.

Hiz. Âişe'den (r.anha) (ö. 58/678) şöyle aktarılmıştır:

“Biz öyle bir döneme şahit olduk ki şu iki siyahtan başka bir yiyeceğimiz (taâm) yoktu. Bunlar da: hurma ve suydu.”³⁹

Yukarıda zikredilen âyetlerde ve hadislerde taâm kelimesi gıda maddesi anlamında kullanılmıştır. Ribâ da gıda maddelerinde söz konusu olur. Ancak Şâfiî mezhebinde suyun ribevi mallardan sayılıp sayılmaması hususunda iki farklı görüş mevcuttur. Birinci görüşe göre su diğer gıda maddeleri gibidir ve onda ribâ söz konusu olur. Diğer görüşe göre ise su örfü göre insanlığın ortak malıdır ve bu sebeple suda ribâ söz konusu olmaz.⁴⁰

Şâfiî mezhebine göre taâm kapsamına giren gıda maddelerinin temel özellikleri; iktiyât, katık, tefekküh ve tedavi edici olma özelliklerine sahip olmalarıdır.⁴¹

İktiyât (الاقْتِيَات); buğday, nohut gibi azık olma amacıyla elde edilen temel gıda maddesine denir.⁴²

Tefekküh (التَفَكُّه); incir ve hurma gibi katık olması amacıyla elde edilen gıdalardır.⁴³

Şâfiîlere göre ilgili hadislerde hurma, tuz, arpa ve buğday olmak üzere dört farklı gıda maddesinin zikredilmesinin temel sebebi bu dört gıda maddesinin farklı özelliklere sahip olmalarıdır. Buğdaydaki özellik istenildiği vakit elde edilen, arpadaki özellik kıtlık gibi zor şartlarda kullanılan, hurmadaki özellik tatlandırıcı olarak yenilebilen, tuzdaki özellik de diğer yiyeceklere lezzet vermesi amacıyla yenilen gıda maddesi olmasıdır.⁴⁴

Ribâyâ konu olan malların birbiriyle değişimi esnasında kalite farkının dikkate alınıp alınmayacağı meselesine gelince İmâm Şâfiî (ö. 204/820) bu meseleyi şu şekilde ele almıştır:

“Buğdaylar hem değer bakımından hem de isim bakımından birbirinden farklı olsalar bile buğday tek bir cins kabul edilir. Altına gelince altınlar da değer bakımından ve isim bakımından birbirinden farklıdır. Ancak altın altın karşılığında misli misline, aynı ağırlıkta ve peşin olur.”⁴⁵

Görüldüğü üzere İmâm Şâfiî ribâyâ konu olan malların kalite farkı dikkate alınmadan aynı miktarda değiştirilmesi gerektiğini söylese de bu mallar arasındaki kalite farkının varlığını da inkâr etmemiştir. Buradan hareketle İmâm Şâfiî'nin kalite farkını

³⁹ Müslim, “Zühd”, 28 (2972).

⁴⁰ Şirâzi, *el-Muhezzeb fî Fıkhî'l-İmâm eş-Şâfi'î*, 2/27.

⁴¹ Şemsüddin er-Remlî, *Nihâyetü'l-Muhtâc 'ilâ Şerhi'l-Minhâc*, 3/431.

⁴² Muhyissünne Hüseyin b. Mesud Beğavî, *et-Tehzib fî Fıkhî'l-İmâm eş-Şâfi'î* (Beyrut: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1997), 3/128.

⁴³ İbn Hacer el-Heytemî, *Tuhfetü'l-Muhtâc fî Şerhi'l-Minhâc*, 4/277.

⁴⁴ Mâverdî, *el-Hâvi'l-Kebîr fî Fıkhî Mezhebi'l-İmâmî 'ş-Şâfi'î ve huve Şerhu Muhtaşari'l-Muznî*, 5/86.

⁴⁵ eş-Şâfiî, *Kitâbü'l-Ümm*, 3/21.

dikkate almamasındaki asıl gerekçenin bu farkın tespit edilememesinden kaynaklı olduğu mu? sorusu akla gelebilir. Çünkü insan elindeki bir malı bir başkasına verip karşılığında bir mal aldığı zaman aslında kendisince daha değerli gördüğü başka bir malı almayı arzular. Günümüzde de mallar arasındaki kalite farkı net bir şekilde belirlenebilmektedir. Dolayısıyla İmâm Şâfiî'nin ribevi malların değişimi esnasında kalite farkını esas almak istediği ancak kalite farkının tespit edilememesinden dolayı bu farklı esas almadığı söylenebilir.

Şâfiîlerin gıda maddeleri hususundaki eski görüşüne göre ribânın illeti ölçek (keyl) ve tartı (vezn) ile işlem gören gıda maddeleri olmaktır. Bunun sebebi de “الطعام مثلا بمثل بالطعام مثلا بمثل (Taâm karşılığında taâm misli mislinedir.)” hadisidir. Hadiste zikredilen “مثلا بمثل” ifadesi ribâyâ konu olan malların birbiri ile değişimi konusunda denklığın olması gerektiğini vurgular. Gıda maddeleri arasındaki denklik de sadece ölçek ve tartı ile sağlanır.⁴⁶

2. Semeniyet (التمنية); Şâfiîlere göre altın ve gümüş madenlerinde ribânın illeti semen olmaktır. Semeniyet de para olma özelliğine denir.⁴⁷

Şâfiîlerin altın ve gümüşün illetini belirlerken esas aldıkları hadislerden⁴⁸ bazıları şöyledir:

Ata b. Yesâr'dan (r.a.) (ö. 103/721) şöyle nakledilmiştir:

“Muaviye altın veya gümüşten yapılmış bir su kabını kendi ağırlığından daha da fazlasıyla bir başkasına satmıştı. Bunun üzerine Ebu Derdâ şöyle dedi: “Allah'ın Elçisi'nden buna benzeyen satışların misli misline olması dışında satılmasının yasakladığı duymuştum.” Muaviye de “ben bunda bir sakınca görmüyorum” dediğinde Ebu Derdâ, “Muaviye'yi bu söylediğinden dolayı kınamamda bana kim yardım edecek? Ben Allah'ın Elçisi'nden bahsediyorum. O da bana kendi görüşünü aktarıyor. Yemin olsun olduğun yerde yaşamam” dedi. Sonrasında Ebu Derdâ Hz. Ömer'in yanına gitti ve ona olanlara anlattı. O da Muaviye'ye, “misline karşılık misli ve aynı ağırlıkta olmadıkça böyle satış yapma” diye bir mektup yazdı.”⁴⁹

İmâm Şâfiî; altın ve gümüşün her şeyden farklı olduğunu, bu iki malın her şeyin bedeli olduğunu ve bunlara ne yiyeceğin ne de başka şeyin kıyaslanabileceğini söyleyerek altın ve gümüşün para olma özelliğine dikkat çeker.⁵⁰ Şâfiîlere göre altın ve gümüş para olarak basılmamış olsalar bile para olarak kabul edilirler. Bu malların ribâyâ konu

⁴⁶ Nevevî, *el-Mecmû' Şerhi'l-Mühezzeb li'ş-Şîrâzî*, 9/396.

⁴⁷ Şîrâzî, *el-Muhezzeb fi Fıkhî'l-İmâm eş-Şâfiî*, 2/26; Yahyâ b. Ebü'l-Hayr b. Salim İmrânî, *el-Beyân fi Mezhebi'l-İmâm eş-Şâfiî* (Cidde: Dârü'l-Minhac, 2000), 5/163; Nevevî, *el-Mecmû' Şerhi'l-Mühezzeb li'ş-Şîrâzî*, 9/392.

⁴⁸ Nevevî, *el-Mecmû' Şerhi'l-Mühezzeb li'ş-Şîrâzî*, 10/30.

⁴⁹ Malik b. Enes İmâm Mâlik, *el-Muvatta'* (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1991), “Büyü”, 15 (2541).

⁵⁰ eş-Şâfiî, *Kitâbü'l-Ümm*, 3/17.

olmaları da yapılarında var olan para olma özelliği ile ilgilidir. Buna da cevheriyyetü's-semen (جَوْهَرِيَّةُ النَّمَنِ) adı verilir.⁵¹

Semen olma özelliği sadece altın ve gümüşte bulunan kâsır bir illettir.⁵² Bu sebeple felslerde ribâ söz konusu olmaz.⁵³ Bu özellik altın ve gümüş dışında başka mallarda bulunsaydı miktarı ölçek, tartı ya da diğer ölçü birimleriyle belirlenen mallar bu iki değerli madenle vadeli olarak alınıp satılamazdı.⁵⁴ Ancak Şâfiî mezhebinden bir grubun, felslerin bazı şehirlerdeki mallar için semen olmaları (ثمن الأشياء) ve malların zarar görmeleri durumunda zarar gören malların kıymetinin felslerle belirlenmesinden dolayı felslerin de ribâyâ konu olabileceğine dair bir görüşü benimsediğine rastlamaktayız. Ancak bu görüş Şâfiî fukahâsının çoğunluğu tarafından felslerdeki para olma özelliğinin nadir gerçekleşen bir durum olması gerekçesiyle kabul görmemiştir.⁵⁵ Günümüze baktığımızda ise kullanılan kağıt ve madeni paralar için bu durum nadir bir durum değil aksine yaygın bir durumdur. Hatta belki de gelecekte kullanılacak olan sanal paralar malların kıymetini belirleyen bir para birimi haline gelecektir. Dolayısıyla Şâfiîlerin semen olma özelliğinin sadece altın ve gümüşte bulunduğu dair görüşlerinin bu açıdan yeniden değerlendirilmesi gerekir.

Şâfiî mezhebi altın ve gümüş ister basılmış olsun ister basılmamış olsun kendi cinsleriyle aynı miktarda değiştirilebileceğini, birinin diğerinden fazla miktarda olması durumunda ise böyle bir işlemin haram olduğunu söyleyerek altın ve gümüşte işçiliğe itibar edilmeyeceği görüşünü savunmuşlardır. Onların bu görüşlerini temellendirdikleri rivâyet de⁵⁶ şöyledir:

Mücâhid'den (r.a.) (ö. 103/721) şöyle rivâyet olunmuştur:

“Ben İbn Ömer (r.a.) ile beraberdim. Onun yanına bir kuyumcu geldi ve ona: “Ey Abdurrahman! Ben altın işliyorum ve onu kendi ağırlığından daha fazla miktardaki altın karşılığında satıyorum. Böyle yaparak yaptığım işin emeğini alıyorum” dedi. Bu durum üzerine Hz. Ömer (r.a.) onu yaptığı bu işten menetti. Kuyumcu ona durumu bir kez daha tekrarladı. İbn Ömer (r.a.) de mescitten çıkıncaya ya da hayvanına bininceye kadar kendi görüşünü tekrarladı ve şöyle dedi: “Dirhem karşılığında dirhem, dinar karşılığında dinar arasında fazlalık olmaz. Bu Nebi'mizin bana ahdidir. Bu da bizim size ahdimizdir.”⁵⁷

Şâfiîlerin delil olarak ileri sürdüğü bu rivâyette görüldüğü üzere onlar altın ve gümüş madenlerinin kendi cinsleri ile değişiminde işçiliğe itibar etmemişlerdir. Ancak

⁵¹ İbn Hacer el-Heytemî, *Tuhfetü'l-Muhtâc fi Şerhi'l-Minhâc*, 4/279.

⁵² Nevevî, *el-Mecmû' Şerhi'l-Mühezzeb li'ş-Şirâzi*, 3/393.

⁵³ İbn Hacer el-Heytemî, *Tuhfetü'l-Muhtâc fi Şerhi'l-Minhâc*, 4/249.

⁵⁴ Şirâzi, *el-Muhezzeb fi Fıkhî'l-İmâm eş-Şâfi'î*, 2/26; Nevevî, *el-Mecmû' Şerhi'l-Mühezzeb li'ş-Şirâzi*, 9/392.

⁵⁵ İmrânî, *el-Beyân*, 5/163.

⁵⁶ İmrânî, *el-Beyân*, 5/173.

⁵⁷ İmam Mâlik, “Büyû”, 15 (2540).

günümüzde işçiliğe çok kolay bir şekilde değer biçilmekte ve dolayısıyla işçiliğe itibar edilmektedir. Hatta işçiliğe itibar edilmezse altın ya da gümüşü işleyen kimsenin emeği yok sayılmış olur ve bu durum da haksızlığa yok açar. Önceden işçiliğe itibar edilmemesinin altında yatan sebep işçiliğe değer biçilme noktasında genel ortak bir kriterin olmaması ve bu sebeple haksızlığın ortaya çıkma tehlikesini engelleme çabası olduğu düşünülebilir. Şâfiîlerin bu konudaki görüşünün bu açıyla yeniden değerlendirilmeye gerekir.

6. Şâfiî Mezhebine Göre Ribâyâ Konu Olan Malların Değiştirilmesi Esnasında İleri Sürülen Şartlar

Şâfiîlere göre buğday, arpa, altın, gümüş gibi kendisinde ribânın söz konusu olduğu malların kendi cinsileri ile değiştirilmesi esnasında uyulması gereken üç şart mevcuttur. Bunlar:

1. Hulûl (الحلول); ribânın söz konusu olduğu malların değiştirilmesi durumunda her iki bedelin de akit yapılan yerde hazır bulundurulmasıdır.

2. Mümâselet (المماثلة); ribânın söz konusu olduğu malların kendi cinsleriyle değiştirilmesi durumunda her iki bedelin de miktar bakımından birbirine denk olmasıdır.

3. Tekâbuz (التقابض); ribânın söz konusu olduğu malların değiştirilmesi durumunda akdi yapan her bir tarafın akit yapılan yerden ayrılmadan önce malları gerçek anlamda karşılıklı olarak birbirlerine teslim etmeleridir.

Şâfiîlere göre buğdayın arpa karlığında, hurmanın tuz karşılığında ya da altının gümüş karşılığında mübadele edilmesi örneklerinde olduğu gibi ribâyâ konu olan farklı iki mal birbiriyle mübadele edilecekleri zaman sadece mümâselet ve hulûl şartlarının yerine getirilmesi gerekir. Arada fazlalığın bulunmasında bir sakınca yoktur.⁵⁸

Sonuç

Şâfiî mezhebinde buğday, arpa, hurma ve tuzda ribânın illetinin ne olduğu konusunda biri eski görüş (mezheb-i kadim) diğeri yeni görüş (mezheb-i cedid) olmak üzere iki farklı görüş mevcuttur. Eski görüşe göre bu dört gıda maddesinde ribânın illeti ölçek (keyl) ve tartı (vezn) ile işlem gören gıda maddesi olmak iken yeni görüşe göre ribâda illet sadece gıda maddesi olmaktır. Altın ve gümüş madenlerinde ise ribânın illeti semen olma yani para olma özelliğine sahip olmaktır. Onlara göre bu illet bu iki maden dışında başka hiçbir malda bulunmayan kâsır bir illettir. Ancak bununla birlikte Şâfiî fukahâsı arasında felsterin semen özelliğine sahip olduğuna dair zayıf bir görüş bulunmaktadır. Ancak bu görüş felsterin para olma özelliğinin yaygın bir durum olmaması

⁵⁸ İbn Hacer el-Heytemî, *Tuhfetü'l-Muhtâc fi Şerhi'l-Minhâc*, 4/275; Hâfîb eş-Şirbînî, *Muğni'l-Muhtâc ilâ Ma'rifeti Me'ânî Elfâzi'l-Minhâc*, 2/364; Şemsuddîn er-Remlî, *Nihâyetu'l-Muhtâc ilâ Şerhi'l-Minhâc*, 3/427.

gerekçesiyle kabul görmemiştir. Günümüzde ise pek çok farklı para birimleri kullanılmaktadır. Belki de ilerleyen dönemlerde insanlar sanal para kullanmaya başlayacaktır. Şâfiîlerin ise kendi dönemlerinde malların kıymetini belirlerken para olarak altın ve gümüş kullanmalarından dolayı para olma özelliğini sadece bu iki madenle sınırladıkları tespit edilmiş, aslında onların insanların para olarak kullandıkları her şeyi semen kapsamında değerlendirmek istedikleri düşünülmüş ve dolayısıyla onların günümüzde kullanılan ve gelecekte de para olarak kullanılacak olan her şeyi ribevi mal kabul ettikleri sonucuna ulaşılmıştır.

Şâfiî mezhebine göre ribâyâ konu olan aynı cins mallar birbiri ile değiştirilirken miktar bakımından birbirlerine denk olmaları gerekir. Bu konuda gıda maddeleri arasındaki katile farkı ve altın ve gümüşte de işçiliğin değeri dikkate alınmaz. Ancak bu görüşü savunan Şâfiîler bir taraftan da mallar arasında kalite farkının bulunduğu da dikkat çeker. Günümüzde de hem mallar arasındaki kalite farkı tespit edilebilmekte hem de altın ve gümüşteki işçiliğe kolay bir şekilde değer biçilebilmekte ve bunların dikkate alınmaması durumunda taraflar arasında haksızlık ortaya çıkmaktadır. Ribânın yasaklanmasındaki gerekçe de taraflardan birisinin haksızlığa uğramasına engel olmaktır. Bu sebeple önceden ribevi mallar arasındaki kalite farkına ve altın ve gümüşteki işçiliğe itibar edilmemesinin onların kalite farkına ve işçiliğe tam olarak değer biçememiş olmasından kaynaklı olduğu düşünülmüş ve bu meseleye dair Şâfiî mezhebinin görüşlerinin günümüz şartları açısından yeniden değerlendirilmesi gerektiği sonucuna ulaşılmıştır.

Şâfiîler aynı cins ribevi malların değişimi esnasında denkliğin yanı sıra hulûl ve tekâbuz şartlarını ararken farklı cins ribevi malların değişiminde sadece hulûl ve tekâbuz şartlarını ararlar. Onlara göre farklı cins ribevi malların değişiminde ise arada bir fazlalığın bulunmasında bir sakınca yoktur.

Kaynakça

- Beğavî, Hüseyin b. Mesud. *et-Tehzib fî Fıkhi'l-İmam eş-Şâfiî*. 8 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1. Basım, 1997.
- Büceyrimî, Süleyman b. Muhammed b. Ömer. *Tuhfetü'l-Habîb ala Şerhi'l-Hatîb*. 4 Cilt. b.y.: Dârü'l-Fikr, 1995.
- Demîrî, Kemâleddin Muhammed b. Musa b. İsa. *en-Necmü'l-Vehhac fî Şerhi'l-Minhâc*. 10 Cilt. Cidde: Dârü'l-Minhâc, 1. Basım, 2004.
- Ebû Dâvûd, Süleymân b. el-Eş'as b. İshâk es-Sicistânî. *Sünenü Ebî Dâvûd* (Delhi: el-Matbaaü'l-Ensâriyye, 1323).
- Ferâhidî, Halil b. Ahmed el-. *Kitâbü'l-Ayn*. 8 Cilt. Beyrut: Müessesetü'l-A'lemi li'l-Matbuat, 1. Basım, 1431.

- Feyyûmî, Ahmed b. Muhammed b. Ali el-Hamevî. *el-Misbâhü'l-Münîr*. Beyrut: el-Mektebetü'l-İlmiyye, 1431.
- Hañîb eş-Şîrbînî, Muḥammed b. Aḥmed eş-Şâfi'î el-. *Muğnî'l-Muhtâc ilâ Ma'rifeti Me'ânî Elfâzi'l-Minhâc*. 6 Cilt. b.y.: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1415/1994.
- İbn Hacer el-Heytemî, Ebü'l Abbas Şehâbeddin Ahmed. *Tuhfetü'l-Muhtâc fi Şerhi'l-Minhâc*. 10 Cilt. Mısır: el-Mektebetü't-Ticâretü'l-Kübra, 1983.
- İbn Manzûr, Muhammed b. Mükerrrem b. Ali Ebü'l-Fadl Cemâleddîn. *Lisânü'l-Arab*. 15 Cilt. Beyrut: Dârus-Sadr, 3. Basım, 1414.
- İmam Mâlik, Malik b. Enes. *el-Muvatta'*. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1991.
- İmrânî, Ebü'l-Hüseyn Yahyâ b. Ebü'l-Hayr b. Salim. *el-Beyân fi Mezhebi'l-İmam eş-Şâfi'*. 13 Cilt. Cidde: Dâru'l-Minhac, 1. Basım, 2000.
- Kalyûbî, Ahmed b. Ahmed b. Selâme. *Hâşiye ala Şerhi'l-Minhâci't-Tâlibîn*. 4 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1995.
- Mâverdî, 'Alî b. Muḥammed el-Başrî el-. *el-Hâvî'l-Kebîr fi Fıkhî Mezhebi'l-İmâmi'ş-Şâfi'î ve huve Şerhu Muhtaşari'l-Muznî*. thk. eş-Şeyḥ 'Alî Muḥammed Me'ûd - eş-Şeyḥ 'Âdil Aḥmed 'Abdulmevcûd. 19 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1419-1999.
- Mısrî, Refik Yunus. *Masrifü't-Tenmiyeti'l-İslâmî*. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 2. Basım, 1981.
- Müslim, Müslim b. el-Haccac. *Sahihi Müslim*. Beyrut: Beyrut : Dâru İhyai't-Türasi'l-Arabi, 1955.
- Nevevî, Ebü Zekerıyyâ Muhyiddin Yahyâ b. Şeref b. Nuri. *el-Mecmû' Şerhi'l-Muhezzeb li'ş-Şîrâzî*. 20 Cilt. Dâru'l-Fikr, ts.
- Suyûtî, Ebü'l-Fazl Celaleddin Abdurrahman b. Ebî Bekr. *el-Eşbâh ve'n-Nezâir fi Kavâidi ve Fûru'i Fıkhî'ş-Şâfi'iyye*. b.y.: Dâru'l-Kütubi'l-İlmiyye, 1. Basım, 1983.
- Şâfiî, Ebü Abdullah Muhammed b. İdris b. Abbas eş-. *Kitâbü'l-Ümm*. 8 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Marife, 1990.
- Şemsuddîn er-Remlî, Muḥammed b. Ebi'l-'Abbâs Aḥmed b. Ḥamza. *Nihâyetu'l-Muhtâc ilâ Şerhi'l-Minhâc*. 8 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1404/1984.
- Şîrâzî, Ebü İshâk İbrâhîm b. 'Alî. *el-Muhezzeb fi Fıkhî'l-İmâm eş-Şâfi'î*. 3 Cilt. b.y.: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, ts.
- Zerkeşî, Muḥammed b. 'Abdullâh b. Bahâdır eş-Şâfi'î. *el-Menşûr fi'l-Kavâ'idî'l-Fıkhıyye*. 3 Cilt. b.y.: Vizâratu'l-'Evkâfî'l-Kuveytiyye, 1405/1985.